

Leerrapport WaterTekens

casus Kleine Beerze

Verslag van belevingsonderzoek en planproces
Februari 2007

W A T E R T E K E N S

WATERBEHEER: VEILIG EN OP MAAT

Ministerie van Verkeer en Waterstaat

Leerrapport WaterTekens

casus Kleine Beerze

Verslag van belevingsonderzoek en planproces
Februari 2007

Rapport opgesteld door:

Maarten Jacobs en Josine Donders
Alterra
Februari 2007

Informatie over dit rapport bij: Alterra, Maarten Jacobs, maarten.jacobs@wur.nl

Informatie over **W A T E R T E K E N S** via www.WaterTekens.nl of via
Arjen.Buijs@wur.nl

Inhoudsopgave

1. DOEL EN OPZET ONDERZOEK	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Doelen en vragen	5
1.3 Conceptueel kader	6
1.4 Onderzoeksopzet	8
2. INTERPRETATIE VAN DE INTERVIEWS	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Boeren	10
2.3 Vertegenwoordigers natuurorganisaties	12
2.4 Bewoners	13
2.5 Medewerkers waterschap en projectbureau	14
2.6 Vier perspectieven op de Kleine Beerze	15
3. HET PLANPROCES	18
3.1 Inleiding: opzet planproces	18
3.2 Bijeenkomsten met klankbordgroep	18
3.3 Publieksbijeenkomsten	21
4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	22
Referenties	25
Bijlage 1: interviewschema Kleine Beerze.	26

1. Doel en opzet onderzoek

1.1 Aanleiding

Waterschap de Dommel werkt aan een samenhangende visie en een inrichtingsplan voor een negen kilometer lang traject van de beek 'de Kleine Beerze'. De beek is in dit traject gekanaliseerd, maar moet ruimte krijgen voor natuurlijke beekprocessen. Het traject voldoet momenteel niet aan de doelstellingen voor waternatuur en viswater. Daarnaast moet er ruimte komen voor waterberging. Tenslotte moet de verdroging van twee natte natuurgebieden in het traject worden tegengegaan.

Waterschap de Dommel streeft hierbij naar een inrichtingsplan dat breed gedragen wordt door betrokken partijen: 'belanghebbende partijen moeten vroegtijdig bij het project worden betrokken en regelmatig tussentijdse producten bespreken om specialistische kennis en de slagingskans op breedgedragen en inpasbare oplossingen te vergroten' (Boland, 2005).

Daarmee sluit het project goed aan bij de problematiek die centraal staat in het onderzoeksproject 'Watertekens'. Daarin wordt onderzocht hoe mensen water beleven, hoe deze kennis is te gebruiken in planningsprocessen en hoe planningsprocessen en de communicatie daarin kunnen worden ingericht zodat recht gedaan kan worden aan verschillende belevingswerelden van betrokkenen. Waterschap de Dommel is deelnemer van het onderzoeksproject 'Watertekens', en heeft Beekherstel de Kleine Beerze aangedragen als case-studie.

1.2 Doelen en vragen

De doelen van het belevingsonderzoek Kleine Beerze zijn om de belevingswerelden van betrokkenen in kaart te brengen, het planproces te volgen om ervan te leren voor volgende planprocessen voor waterbeheer, en mogelijkheden aan te reiken belevingskennis te benutten in het planproces. Deze doelen worden kort toegelicht.

Omdat water in het plangebied een grotere ruimtevrager wordt dan voorheen (meer ruimte voor natuurlijke loop, ruimte voor waterberging), zijn er automatisch meer partijen bij betrokken. Dit is temeer het geval omdat de functies waternatuur en viswater aan het gebied zijn toegekend, functies die voor meerdere partijen om verschillende redenen interessant kunnen zijn. De toekomstige veranderingen in de ruimte zijn dus relevant voor betrokkenen van divers plimage, die vanuit verschillende belevingswerelden (met verschillende belangen, waarden en overtuigingen) naar het gebied en het planproces kunnen kijken. Omdat Waterschap de Dommel de belanghebbende partijen in het planproces wil betrekken, is het van

belang de belevingswerelden te leren kennen. Mensen reageren immers vanuit hun eigen belevingswereld.

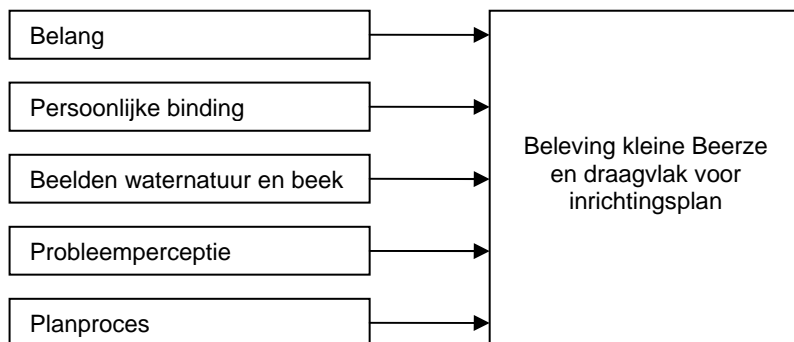
Deze belevingswereld kan echter veranderen gedurende het planproces en de communicatie daarin. Zo is het goed denkbaar dat omwonenden momenteel nauwelijks een beeld hebben van de waterproblematiek die in het plangebied speelt. Het kan gebeuren dat zij als gevolg van een informatiebijeenkomst meer bewust worden van de problematiek zoals voorgespiegeld, het er wel of niet mee eens zijn, en zo hun opvattingen over het gebied veranderen. Het is daarom ook van belang om veranderingen in de belevingswerelden gedurende het planproces te onderzoeken. Deze kennis kan bijdragen aan de totstandkoming van een breed gedragen plan.

Op grond van het voorgaande gaan we uit van de volgende vragen:

- Hoe beleven betrokkenen (boeren, burgers, belangenbehartigers en medewerkers aan het planproces) het huidige plangebied, alsmede de waterproblematiek die aanleiding is tot het inrichtingsplan?
- Hoe verloopt het planproces, en veranderen de opvattingen van betrokkenen tijdens het planproces?

1.3 Conceptueel kader

De meer fundamenteel-theoretische invalshoek op de beleving van water en communicatie daarover in planprocessen staat uitgebreid beschreven in het projectvoorstel 'Watertekens'. Daarin wordt gesteld (en theoretisch onderbouwd) dat verschillende groepen mensen verschillende belevingswerelden hebben, onder andere doordat zij er verschillende belangen, wensen en overtuigingen op nahouden. In ruimtelijke planprocessen heeft men onherroepelijk met deze verschillende belevingswerelden te maken. Rekening houden met deze belevingswerelden teneinde tot een breed geaccepteerd plan te komen, hangt mede af van de wijze van communiceren tussen verschillende partijen gedurende het planproces. Dit onderzoek sluit aan op deze invalshoek. Voor deze case-studie is daarnaast een specifiek conceptueel kader ontwikkeld om het onderzoek te structureren (figuur 1). Dit kader geeft de belangrijkste factoren weer die van invloed zijn op de wijze waarop betrokkenen het plangebied zullen beleving, en die dus tevens bepalend zijn voor het draagvlak voor het inrichtingsplan.

Figuur 1: conceptueel kader belevingsonderzoek Kleine Beerze

Een eerste factor die van grote invloed is op de wijze waarop mensen een gebied beleven is het belang dat zij hebben bij het gebied. Een boer die grond heeft in het plangebied heeft hele andere belangen dan een recreant die er enkele malen per jaar een wandeling maakt.

Ten tweede speelt de persoonlijke binding een rol. Voor mensen die al lang in of bij het gebied wonen, kunnen plekken een bijzondere betekenis krijgen, onder andere door persoonlijke herinneringen en verhalen die met deze plekken verbonden zijn. Het gebied kan dan zelfs een identiteitsverlener zijn ('dit is mijn thuis'). Voor mensen zonder grote persoonlijke binding met het gebied zullen hele andere typen oordelen een rol spelen.

Ten derde zijn algemene beelden van waternatuur van invloed op de wijze waarop men het gebied ervaart. Uit eerder onderzoek is gebleken dat er in de maatschappij verschillende beelden van waternatuur bestaan, uiteenlopend van 'wilde waternatuur' tot 'functionele waternatuur' (Jacobs, Berg, Langers, Kralingen, & De Vries, 2002; Langers, 2002). Mensen met een wild beeld vinden alleen waternatuur zonder invloed van de mens echte natuur, vinden dat de mens de natuur zoveel mogelijk haar eigen gang kan laten gaan, en vinden ongestoorde natuur het mooist. Mensen met een functioneel beeld vinden door de mens geproduceerde natuur ook echte natuur, vinden dat de mens de natuur mag gebruiken ter eigen nut, en vinden door de mens aangelegde natuur het mooist. Mensen met een verschillend beeld zullen dezelfde plek heel anders beoordelen. Zo zal iemand met een wild beeld van waternatuur het huidige gebied niet natuurlijk vinden, terwijl iemand met een functioneel beeld het huidige gebied wel als natuur beoordeelt. Omdat het in dit project om een specifieke vorm van waternatuur gaat, namelijk een beek, zullen de algemene natuurbeelden bovendien worden uitgewerkt tot beelden van beeknatuur (een spectrum van wilde beeknatuur, waarbij de beek ongehinderd en zonder verdere ingrepen van de mens haar gang kan gaan, tot menselijke beeknatuur, waarin de processen gereguleerd worden door de mens). Daarmee kunnen we bovendien toetsen of er logische samenhang bestaat tussen algemene beelden van waternatuur en de specifieke beelden van beeknatuur.

Ten vierde speelt de probleemperceptie een rol. Mensen die de door het Waterschap gesignaleerde problemen (verdroging, te weinig natuurlijk, wateroverlast bij piekafvoer) niet ervaren of herkennen, zullen met andere ogen naar zowel het gebied als het planproces kijken dan mensen die de problemen wel herkennen. Daarnaast kan het zijn dat sommige betrokkenen andere problemen in het gebied ervaren dan de problemen die door het waterschap zijn gesignaleerd.

Tenslotte kan het planproces zelf van invloed zijn op de belevingswereld van betrokkenen. Zo kan het zijn dat betrokkenen tijdens informatiebijeenkomsten voor hen nieuwe informatie krijgen aangereikt die opvattingen over het gebied veranderen.

1.4 Onderzoeksopzet

In deze paragraaf wordt beschreven op welke wijze we antwoorden willen krijgen op de vragen die centraal staan in het onderzoek, waarbij het conceptueel kader als leidraad dient.

De eerste vraag was: hoe beleven betrokkenen (boeren, burgers, belangenbehartigers en medewerkers aan het planproces) het huidige plangebied, alsmede de waterproblematiek die aanleiding is tot het inrichtingsplan? Een antwoord op deze vraag willen we vinden door middel van een serie open interviews onder verschillende belanghebbenden. In deze interviews zal worden gevraagd hoe men het gebied beleeft. Daarbij zal worden gevraagd naar de ervaren schoonheid van het gebied, bijzondere betekenissen die men aan het gebied toekent, de activiteiten die men onderneemt in het gebied, enzovoorts. In de open interviews zal tevens gevraagd worden naar de factoren die deze belevingswereld beïnvloeden, namelijk het belang, de persoonlijke binding, het beeld van waternatuur en de probleemperceptie. Om het beeld van waternatuur te achterhalen zullen omschrijvingen worden voorgelegd van verschillende beelden, zoals die in eerder onderzoek werden gevonden. Respondenten kunnen per beeld aangeven in hoeverre ze het ermee eens zijn, en wat hun favoriete beeld is. Bij het vragen naar probleemperceptie maken we onderscheid in algemene waterproblematiek in de zandgronden in Nederland, en de specifieke waterproblematiek in het gebied (voor het gehanteerde interviewschema zie bijlage 1). Het voordeel van open interviews is dat de interviewer steeds kan doorvragen naar de motieven achter de antwoorden, waardoor een compleet beeld van de belevingswereld kan worden verkregen. De interviews zullen worden geanalyseerd op verschillen en overeenkomsten in de belevingswerelden van betrokkenen, alsmede op verschillen en overeenkomsten in de factoren die deze belevingswerelden beïnvloeden. Van belang is dat deze interviews worden gehouden voor het planproces echt is begonnen en naar buiten gebracht, zodat we een nulmeting hebben, op grond waarvan we later de veranderingen in de belevingswereld onder invloed van het planproces kunnen onderzoeken.

De tweede vraag was: hoe verloopt het planproces, en veranderen de opvattingen van betrokkenen tijdens het planproces? Dit wordt onderzocht door enerzijds het planproces te observeren, met name op momenten dat er contact is tussen planners en betrokkenen.

Op grond van de interviews kan worden besloten enkele aanvullende interviews te houden. Met Waterschap de Dommel is afgesproken dat medewerkers van het Waterschap de eerste contacten leggen met te interviewen personen. Voor de zuiverheid van het onderzoek is het van belang dat deze personen zoveel mogelijk ad random worden geselecteerd (dus bijvoorbeeld niet iemand bewust selecteren omdat bekend is dat deze persoon mooie verhalen kan vertellen).

1.5 leeswijzer

In hoofdstuk 2 volgt een interpretatie van de open interviews die aan het begin van het planproces zijn gehouden. In hoofdstuk 3 wordt verslag gedaan van de communicatie met betrokkenen tijdens het planproces. In hoofdstuk 4 volgen conclusies en aanbevelingen.

2. Interpretatie van de interviews

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk volgt een interpretatie van de open interviews die in augustus 2005 zijn gehouden onder mensen die op verschillende manieren betrokken zijn bij het planproces voor de Kleine Beerze. In deze interpretatie ligt de nadruk niet op alle details die in de afzonderlijke interviews naar voren zijn gekomen. In de interpretatie gaat het juist om een beeld van alle interviews samen. De nadruk ligt daarbij op verschillen en overeenkomsten in de opvattingen van de verschillende betrokkenen, en mogelijke verklaringen daarvoor. Achtereenvolgens zullen de hoofdlijnen in opvattingen van boeren, vertegenwoordigers van natuurorganisaties, bewoners, en medewerkers van het waterschap en het projectbureau worden beschreven. Daarna volgt een beschouwing over de verschillen in perspectieven onder de vier groepen betrokkenen.

2.2 Boeren

Op de vraag aan de boeren hoe zij het gebied beleven beginnen ze allen spontaan over de beperkingen die zij in het gebied ondervinden, of in de toekomst denken te ondervinden, voor hun bedrijfsvoering. Op de vraag naar hun belang bij het gebied noemen ze dan ook hun economische, bedrijfsmatige belang. Ook op de vraag naar hun binding met de streek antwoorden ze dat deze binding vooral gevormd is vanuit het feit dat ze hun bedrijf en woning hebben in het gebied.

De beperkingen die de boeren ondervinden stellen zij in verband met de natuurontwikkeling in het gebied. Er vindt een verschuiving plaats van landbouw naar natuur. Dertig jaar geleden heeft er een ruilverkaveling plaatsgevonden ten behoeve van de landbouw, en nu komen er plannen voor natuur. De ecologische hoofdstructuur heeft gevolgen, en het Brabants Landschap krijgt steeds meer grond. Een beperking voor de boeren bestaat uit gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden voor de toekomst. Als het gebied rond hun bedrijven de bestemming natuur heeft, dan kan het zijn dat ze in de toekomst niet meer meekunnen met de trend van schaalvergroting. Een andere beperking ligt in de wijze van bedrijfsvoering. Zo worden door natuurontwikkeling grenzen gesteld aan het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Voor de biologische boer ligt dit laatste anders: hij heeft er juist belang bij dat er geen bestrijdingsmiddelen vanuit de omgeving op zijn areaal belanden. Daarnaast zien de boeren mogelijke problemen met toekomstige vernatting van het gebied, die de bedrijfsuitoefening bemoeilijkt. De boeren verwachten dat de beperkingen vanuit natuur groter worden door de op handen zijnde plannen voor de Kleine Beerze.

Toch kan op grond van de interviews niet geconcludeerd worden dat boeren tegen natuurontwikkeling in het algemeen zijn. Twee belangrijke nuanceringen zijn op zijn plaats. Ten eerste, boeren hebben vooral problemen met natuurontwikkeling als die hun eigen toekomst bedreigt: 'ik heb op zich geen moeite met natuurontwikkeling, alleen krijg ik er moeite mee als de natuur gaat bepalen hoe ik mijn bedrijf kan voeren'. De boeren geven in dit verband ook aan dat er bepaalde regels moeten zijn, als het maar niet te veel en te belemmerend wordt. Boeren kunnen de plannen voor natuurontwikkeling, ook al zijn ze het niet mee eens met de wijze waarop natuurontwikkeling plaatsvindt, best accepteren, als zij er maar niet de dupe van worden. Bijvoorbeeld doordat ze andere grond krijgen. Een interessante suggestie in dit verband is om bij het herinrichtingsplan meteen te kijken of er wat ruilverkaveling kan plaatsvinden; een herverkaveling kan ook bijdragen aan mogelijkheden voor natuurontwikkeling.

Een tweede nuancingering betreft de opvatting over wat natuur is. Boeren zijn niet tegen natuurontwikkeling, maar zij hebben een heel andere opvatting over wat natuur is, en over hoe natuur onderhouden kan worden, dan de opvatting die spreekt uit bijvoorbeeld de plannen voor de ecologische hoofdstructuur, of de wijze waarop het Brabants Landschap zijn gebieden beheert. Twee van de drie geïnterviewde voeren voelen het meest voor een *functioneel natuurbeeld*, waarin ook door de mens gemaakte gebieden natuur kunnen zijn, natuur gebruikt mag worden ten bate van de mens, en gecontroleerde natuur het mooiste is. Een boer voelt ook veel voor het wilde natuurbeeld, maar geeft direct aan dat dat een ideaalbeeld is dat in Nederland, en ook in het gebied, niet van toepassing is. Vanuit hun opvattingen over natuur zien de boeren zichzelf ook als producenten en beheerders van natuur en landschap: 'er is geen mens die grond beter onderhoudt dan de boer'.

Uit veel zinsneden in de interviews blijkt het menselijke natuurbeeld van de boeren: 'natuur is wel leuk maar je moet het niet laten verpieteren'. Natuur moet onderhouden worden, om te voorkomen dat het een rotzooi wordt. Grote problemen met betrekking tot de natuur in Nederland zien de boeren dan ook niet, in het plangebied evenmin. Het terugbrengen van de Kleine Beerze naar de oorspronkelijke toestand vinden zij overdreven: 'geld kan beter worden besteed aan onderhoud'. Tegelijk zijn ze van mening dat dergelijke natuurontwikkeling toch niet tegen te houden is. De boeren vinden dat de beoogde natuurontwikkeling 'niet bij voorbaat een levendiger landschap geeft'. Zij vinden dat ze bijdragen aan de natuur, bijvoorbeeld door erfbeplantingen en bosjes. Maar, zoals reeds opgemerkt, dit is een andere vorm van natuur dan de natuurontwikkelaars voor ogen hebben. De boeren denken dat hun bijdrage aan natuur en landschap ook door burgers als prettig wordt ervaren, bijvoorbeeld omdat het variatie in het landschap geeft.

De boeren vinden dat hun rol als onderhouder van natuur en landschap weinig wordt erkend: 'ze zouden boeren moeten belonen, stimuleren. Als je nu bijvoorbeeld slootkanten beheert krijg je daar iets geld voor terug. Iets in die geest. Maar dat kan veel meer'. Terwijl er veel geld wordt gestoken in natuurontwikkeling, door aankoop van gronden die dan door natuurorganisaties wordt beheerd, zien de boeren weinig

terug voor hun bijdrage aan natuur en landschap. Het beeld dat uit de interviews onder de boeren naar voren komt is niet dat zij tegen natuurontwikkeling zijn, maar eerder problemen hebben de beoogde natuur die wordt aangehangen door de natuurontwikkelaars. Het is binnen dit ideaalbeeld van oorspronkelijke natuur dat zij door anderen als tegengesteld aan natuurbelangen worden gezien. Terwijl zij, binnen hun eigen opvatting van natuur, zichzelf juist als medeproducent en beheerder van natuur zien.

De boeren zien weinig problemen met het water in het gebied, hoogstens dat er wat hogere piekafvoeren zijn, zonder dat dit tot echter problemen leidt. Tevens zien zij geen noemenswaardige problemen met de natuur in het gebied. Geen van de boeren ziet dan ook de noodzaak voor een herinrichtingsplan in het gebied. De uitgangspunten voor het plan delen zij dan ook niet: vernatting kan zorgen voor problemen met de bedrijfsvoering, en de natuur heeft ook al mogelijkheden in het gebied zoals het nu is. De boeren vinden dat de betrokkenheid van mensen bij het planproces vooral via belangenorganisaties moet verlopen. De ervaringen met inspraakprocedures zijn niet zo goed, omdat ze vinden dat er weinig van de input in de plannen tot uiting komt. Verder vinden zij dat er verschil moet zijn tussen mensen die echt belang hebben bij het plan (zoals de boeren zelf) en mensen die er niet direct door worden geraakt (zoals recreanten).

2.3 Vertegenwoordigers natuurorganisaties

De twee geïnterviewde vertegenwoordigers van natuurorganisaties (IVN en Brabants Landschap) vinden het plangebied een mooi gebied. De natuurwaarden spelen een belangrijke rol in hun oordeel. Spekdonken en Molenbroek, de twee natuurparels, zijn dan ook de favoriete stukken. De een voelt zich alleen beroepsmatig verbonden met het gebied, de ander ook omdat ze er woont. Voor beide organisaties is het belang bij het gebied en de plannen het natuurbelang. Voor de IVN gaat het er dan vooral om dit natuurbelang onder de aandacht te houden in het planproces. Voor het Brabants Landschap ligt het gedetailleerder, omdat deze organisatie grond heeft in het gebied. Zij willen voldoende grond in bezit, vooral in de lagere delen van het beekdal, om er een Ecologische Hoofdstructuur-bestemming aan te geven. Zij zien een potentie als ecologische verbindingszone. Daarnaast wil het Brabants Landschap de verdroging tegengaan.

De geïnterviewde vertegenwoordigers hebben als meest favoriete beelden van natuur en beken een beeld van *wilde natuur*, waarin vooral natuur waarin de mens niet ingrijpt als echte natuur wordt gezien, en waarin deze natuur ook mooi wordt gevonden (dit in groot contrast met de boeren, die een functioneel beeld van natuur prefereren waarin veel plaats is voor menselijke activiteiten en invloeden). Zij zien problemen met betrekking tot de natuur in het gebied. Enerzijds de verdroging van de natte natuurgebiedjes, en anderzijds de hogere piekafvoeren, waardoor er waterberging moet komen. Zij zien graag hermeandering van de beek, en het langer

vasthouden van water in het gebied. Zij zien daarnaast ook dat het voor de landbouw minder gunstig is in het gebied.

De vertegenwoordigers van de natuurorganisaties vinden het goed dat er een herinrichtingsplan gemaakt wordt. Zij zijn het ook eens met de uitgangspunten voor het plan (uitzondering: een van beide is het minder eens met waterberging in het gebied, vooral als die in natuurgebieden plaatsvindt).

2.4 Bewoners

De bewoners geven aan dat het belang bij het gebied vooral bestaat uit een aantrekkelijke woonomgeving, en een recreatief belang, met name wandelen in het gebied. De mate waarin men zich verbonden voelt met het gebied verschilt: de een voelt zich zeer verbonden, de ander nauwelijks met het specifieke gebied, dat vooral belangrijk is omdat het een groene omgeving biedt.

De bewoners vinden het een aantrekkelijk gebied. Daarbij wordt benadrukt dat het groene karakter van het gebied hierin zeer bepalend is. Soms worden historische kenmerken genoemd: een verkavelingspatroon dat teruggaat tot de Middeleeuwen en een oude toren. Ook wordt de afwisseling, zoals afwisseling tussen natuur en landbouw, genoemd: 'het contrast tussen landbouw en natuur, de spanning maakt het aantrekkelijk'. De mate waarin men gebruik maakt van het gebied verschilt tussen de bewoners: van dagelijks wandelen en werken voor vogelwerkgroepen die er actief zijn, tot een paar keer per jaar wandelen.

Voor de meeste bewoners zijn de natuurgebiedjes Spekdonken en Molenbroek, evenals de beek de favoriete plekken in het plangebied. Opvallend in de beschrijvingen van natuurbelevingen is dat de bewoners vaak refereren aan soorten die ze hebben gezien, zoals plantjes, vis, vogels en amfibieën; een respondent zag onlangs jonge vogels, waar hij wel vijf minuten naar is blijven kijken. Het perspectief van waaruit zij natuur beleven is dus heel anders dan het perspectief van de boeren (natuur als begrenzing van hun bedrijf en het beheer van natuur) en de vertegenwoordigers van natuurorganisaties (natuur als ecosysteem). De bewoners kijken in eerste instantie naar de natuur vanuit het kleine en direct waarneembare, de planten en dieren die ze tegenkomen tijdens de wandelingen. Daarnaast valt het op dat de bewoners de toegankelijk van het gebied ondermaats vinden: 'weinig mensen in het gebied, omdat het zo dicht zit en er geen routestructuren zijn, het natuurgebied ligt ver buiten de paden'.

De beelden van natuur en beek onder de bewoners verschillen dan ook van die van de vertegenwoordigers (wild natuurbeeld) en boeren (functioneel natuurbeeld). In de beelden van natuur onder de bewoners spelen spontane processen een rol, en is alles wat groeit en bloeit natuur (het spontane en brede natuurbeeld). De mens en natuur moeten samengaan, en de mens mag de natuur tot een bepaalde mate beïnvloeden.

Een uitzondering vormt een bewoner die lid is van het IVN; deze heeft een wild natuurbeeld als favoriete beeld.

De bewoners vinden over het algemeen dat het helemaal niet slecht gaat met de natuur in het gebied. Wel wordt de verdroging af en toe genoemd. Verder wordt de toegankelijkheid vaak als problematisch ervaren. De bewoners zien dan ook niet zo de noodzaak tot ruimtelijke ingrepen in het gebied. Maar als er dan toch wordt ingegrepen, dan hebben ze niets tegen de uitgangspunten die zijn opgesteld voor de plannen. Vooral het laten meanderen van de beek wordt als positief gezien. En soms wordt benadrukt dat de mens niet moet worden vergeten in de plannen: er moeten genoeg mogelijkheden zijn om van de natuur te genieten. De bewoners vinden het belangrijk dat de mensen die het aangaat betrokken worden bij de plannen, mensen moeten niet het idee krijgen dat er langs hun heen beslist wordt. Een bewoner merkt op dat het vaak wel moeilijk is om mensen bij plannen te betrekken.

2.5 Medewerkers waterschap en projectbureau

De geïnterviewde medewerkers van het waterschap en het bureau dat het inrichtingsplan maakt, geven aan dat ze niet vaak in het gebied zijn geweest: een enkel bezoek vanuit hun werk. Ze voelen zich dan ook niet of nauwelijks persoonlijk verbonden met het gebied. De medewerkers vinden het van belang om water- en natuurdoelstellingen te realiseren in het gebied. Deze doelstellingen zijn door hogere overheden opgelegd, maar worden ook omarmd door de medewerkers; zij delen deze doelen. Daarnaast wordt de aantrekkelijkheid van het gebied van belang geacht. Ook wordt genoemd dat de belangen van boeren gediend moeten worden door het waterschap.

De Kleine Beerze wordt door de medewerkers vooral beoordeeld vanuit het perspectief van de kansen die er liggen. Het gaat dan om kansen om bij te dragen aan algemene, nationale doelstellingen, zoals de ecologische hoofdstructuur, het afstemmen van watersystemen op natuur, en het zorgen voor waterberging. Door de combinatie beek en natuur is juist dit gebied zeer geschikt om deze bijdrage te leveren. Als problemen in het gebied zien de medewerkers de verdroging, de versnippering van de natuur, de hoge piekafvoeren van de beek, maar ook de leefbaarheid van de streek, de toekomstperspectieven voor de boeren en de toegankelijkheid. De medewerkers vinden dat bij de uitgangspunten voor het plan, waar zij het mee eens zijn, op zo'n manier moeten worden verwezenlijkt dat niemand eronder lijdt. Het waterschap is er voor iedereen, en moet dus ook ieders belangen dienen. Daar zien zij ook kansen voor: natuurbelangen en boerenbelangen zijn niet per definitie strijdig, al ervaren boeren de noodzaak van natuurontwikkeling vaak niet, en er is voldoende ruimte om het gebied aantrekkelijk te maken.

De beelden van natuur en beek van de medewerkers komen globaal overeen met die van de bewoners. Het spontane en brede beeld van natuur zijn favoriet; daarbij gaat

het om het samengaan van mens en natuur, en worden spontane processen, en alles dat groeit en bloeit als natuur gezien. De medewerkers vinden het belangrijk dat mensen worden betrokken bij het plan: mensen hebben er recht op, het geeft grotere kansen op een geslaagd plan, en mensen die het gebied kennen kunnen nuttige kennis leveren. Wel is het soms moeilijk om deze betrokkenheid op een goede manier te organiseren. Zo is het lastig te bepalen op welke momenten in het planproces je bijeenkomsten moet organiseren. Daarnaast kun je niet altijd alle wensen inwilligen.

2.6 Vier perspectieven op de Kleine Beerze

Tussen de vier groepen betrokkenen bestaan vrij systematische verschillen in opvattingen over het gebied en de plannen voor het gebied. Systematische verschillen tussen groepen wil hier zeggen dat de meningen van verschillende mensen binnen een groep vrij dicht bij elkaar liggen, maar dat de meningen tussen groepen duidelijk verschillen. Deze verschillen in opvattingen kunnen begrepen worden als het resultaat van verschillen in perspectieven waarmee het gebied bekeken wordt. Met perspectief wordt bedoeld een bepaalde manier van kijken naar het gebied, een bepaald referentiekader dat bepaalt welke betekenissen aan de omgeving worden toegekend. Deze perspectieven kunnen als volgt in trefwoorden gekenschetst worden:

1. de Kleine Beerze als landbouwgebied, met natuur en recreatie
2. de Kleine Beerze als natuurgebied, met landbouw en recreatie
3. de Kleine Beerze als aantrekkelijke woonomgeving, met natuur en landbouw
4. de Kleine Beerze als kansrijk gebied, met een veelheid aan belangen

De vier perspectieven zijn in beginsel niet strijdig met elkaar, maar zijn andere manieren van kijken naar hetzelfde gebied. De verschillen tussen de perspectieven liggen vooral in verschillen in de rangorde van waarden en betekenissen. Wel kunnen de perspectieven soms leiden tot opvattingen over het gebied die soms moeilijk te verenigen zijn. De verschillen in natuurbeelden, en de verschillende belangen van de groepen betrokkenen vormen goede verklaringen om de verschillende perspectieven te begrijpen.

De Kleine Beerze als landbouwgebied

De boeren zien het plangebied in eerste instantie als een landbouwgebied. Tevens vinden zij het gebied waardevol als natuurgebied en een aantrekkelijk gebied om in te recreëren. Maar hun landbouwbelang staat voorop in hun oordeel. Ingrepren in het gebied voor de natuurontwikkeling vinden zij zonde van het geld. Zij vinden het gebied nu al natuur, en zij vinden dat zij zelf natuur produceren en onderhouden. Als er dan toch ingrepren komen, dan maar op een manier die hun belangen niet schaadt. Misschien dat er met het inrichtingplan meteen wat verbeterd kan worden voor de boeren, bijvoorbeeld door ruilverkaveling.

De Kleine Beerze als natuurgebied

De vertegenwoordigers van natuurorganisaties kijken naar het plangebied als natuurgebied, waar tevens landbouw en recreatie plaatsvindt. Natuur heeft bij hen

vooral de connotatie van een ecosysteem, waarbinnen zelfregulatie van belang is. Vanuit dit beeld is er het nodige aan te merken op het gebied, en zij zien dan ook de veranderingen graag tegemoet, zoals het hermeanderen van de beek en het maken van ecologische verbindingszones. Landbouwactiviteiten kunnen strijdig zijn met deze natuur. Er moet ruimte zijn voor landbouw, maar dan vooral buiten de natuurgebieden. Ook toegankelijkheid is belangrijk, maar dan wel zo dat de kwetsbare natuur wordt ontzien.

De Kleine Beerze als aantrekkelijke woonomgeving

De bewoners beoordelen het gebied als een omgeving die aantrekkelijk is om te wonen en te wandelen. Zij kijken naar de natuur vooral vanuit het oogpunt van soorten planten en dieren die je kunt tegenkomen in het veld. Alles dat spontaan groeit en bloeit is natuur, of het nu zelfregulerende natuur is of door mensen onderhouden natuur is minder van belang voor de bewoners. Zij zien wel wat in de uitgangspunten voor het herinrichtingsplan, maar benadrukken dat de toegankelijkheid voor hen heel belangrijk is. Daarnaast vinden zij het belangrijk dat er ook kansen zijn voor boeren, enerzijds uit pieteit met de boeren, en anderzijds omdat hun activiteiten bijdragen aan afwisseling in het landschap.

De Kleine Beerze als kansrijk gebied

De medewerkers van het waterschap en het bureau dat het inrichtingsplan maakt zien het gebied in eerste instantie als een kansrijk gebied om doelstellingen voor water en natuur te verwezenlijken. Deze doelstellingen zijn door hogere overheden opgelegd, maar worden door de medewerkers staan ook zelf achter deze doelstellingen. Hoewel zij een voorkeur hebben voor hetzelfde natuurbeeld als de bewoners, spreken zij toch heel anders over de natuur in het gebied, waarschijnlijk omdat zij zelf weinig in het gebied zijn geweest. De medewerkers vinden het belangrijk dat, bij het verwezenlijken van de doelstellingen, de belangen van anderen, boeren en recreanten, niet worden geschaad.

Verschillen in rangorde van belangen

In het algemeen ziet elke groep betrokkenen ook de belangen van andere groepen betrokkenen: natuurorganisaties erkennen dat boeren en recreanten belang hebben bij het gebied, boeren zien het belang van recreatief gebruik en natuur, enzovoorts. Echter, het totaalbeeld van het gebied, waarin de belangen onderling gerangordend zijn, is bij elke groep anders. Hier liggen verschillen in opvattingen die mogelijk, maar niet noodzakelijk, tot conflicten kunnen leiden.

Meningen over waterschap en planproces

Bij de meeste betrokken groot vertrouwen in het waterschap, en dat zij dit proces goed uitvoeren. Vaak wordt naar de reconstructie van de Grote Beerze verwezen, waar men tevreden over is. Over de wijze waarop mensen worden betrokken, door middel van voorlichting en inspraak, is men meestal wel tevreden. Sommigen uiten wel ontevredenheid over eerdere ervaringen met andere inrichtingsplannen, waar zij energie in gestoken hebben, maar daarbij niet het idee hebben gekregen dat er veel met hun inbreng is gedaan. Voor de boeren ligt het ietsje anders. In principe zijn zij

het niet eens met de natuurontwikkeling, maar als het dan toch moet, dan maar op zo'n manier dat zij er niet slechter van worden, of zelfs zo dat zij er beter van worden, door bijvoorbeeld ruilverkaveling. Zij vinden wel dat ze goed worden geïnformeerd over plannen die hen direct aangaan. In het algemeen staat iedereen positief tegenover het planproces, met een mix van inspraak van de klankbordgroep en openbare inspraak. Wel zijn sommigen bang dat de doelen toch al vaststaan, en dat echte inspraak een wassen neus wordt op deze manier. Daarnaast vinden enkele boeren dat niet iedereen recht heeft op evenveel inspraak: de mensen die er direct belang bij hebben verdienen meer inbreng.

3. Het planproces

3.1 Inleiding: opzet planproces

Naast inhoudelijke doelen die door het waterschap zijn bepaald (zoals een bijdrage aan natuurwaarden en de opvang van overtollig water), stelt het waterschap zich uitdrukkelijk tot doel om te komen tot een breed gedragen plan. Veel aandacht is besteed aan communicatie binnen het planproces met als doelen: het inventariseren van de wensen van betrokkenen, het inventariseren van de mogelijkheden en bereidheid van de betrokkenen mee te werken aan de uitvoering van het plan (denk bijvoorbeeld aan boeren die hun land willen ruilen), en het verzamelen van informatie over het gebied (bijvoorbeeld welke plekken nu precies overstromen bij hoog water, waar welke diersoorten voorkomen).

De communicatie met betrokkenen is georganiseerd langs twee belangrijke lijnen:

1. Bijeenkomsten met een klankbordgroep, bestaande uit vijftien vertegenwoordigers van (belangen)organisaties. In deze bijeenkomsten wordt iedere planfase bediscussieerd.
2. Twee publieksbijeenkomsten, voor iedereen toegankelijk. In de eerste bijeenkomst presenteerde men de doelen van het planproces, en kreeg men de gelegenheid alles in te brengen wat men maar wilde inbrengen. In de tweede bijeenkomst werd de uiteindelijke ruimtelijke visie gepresenteerd, en werd aangegeven hoe binnen dit plan met de wensen van betrokkenen is omgegaan.

Natuurlijk hebben ook andere vormen van communicatie plaatsgevonden. Mensen konden bijvoorbeeld altijd contact opnemen met het waterschap, en er zijn gesprekken geweest met boeren van wie de grond eventueel aangekocht of uitgeruild zou moeten of kunnen worden voor de verwezenlijking van het plan. Deze communicatie is echter niet gevolgd en geanalyseerd, en blijft daarom buiten beschouwing in dit hoofdstuk.

3.2 Bijeenkomsten met klankbordgroep

De klankbordgroep bestaat uit vertegenwoordigers van organisaties te maken hebben met het gebied, zoals boerenorganisaties (ZLTO) de plaatselijke heemkundevereniging, natuurorganisaties (IVN, Brabants Landschap) en de betrokken gemeenten en provincie. Omdat er geen belangorganisaties voor bewoners en recreanten in het gebied zijn, zijn deze groepen niet direct vertegenwoordigd in de klankbordgroep. Hieronder volgen enkele opvallende kenmerken van deze bijeenkomsten van de klankbordgroep. Deze beschrijving volgt uit observaties van de onderzoeker, en uit een verslag van een evaluatie van het planproces door de leden van de klankbordgroep.

Door de deelnemers werd de autoriteit van het waterschap duidelijk gerespecteerd. De projectleider van Waterschap de Dommel bleef gedurende alle bijeenkomsten de vanzelfsprekende leider van de bijeenkomsten. De doelen van het planproces de agenda van iedere bijeenkomst werden vastgesteld door de projectleider, en de projectleider trad op als voorzitter van iedere bijeenkomst.

Het planproces was zo opgezet dat er redelijk veel ruimte bestond voor de inbreng van de klankbordgroepleden. Bijvoorbeeld: een aantal doelen van de inrichtingvisie lagen weliswaar al vast bij aanvang van het planproces, maar in overleg met betrokkenen konden daar meer doelen aan worden toegevoegd.

Door alle klankbordgroepbijeenkomsten heen viel op dat er nauwelijks sprake was van een scherp debat, het benoemen van belangentegenstellingen, conflict, enzovoorts. Alle bijeenkomsten gingen er zeer gemoedelijk aan toe en heftige discussies ontbraken. De meesten waren nogal terughoudend in hun opstelling en vertoonden weinig spontane neiging iets op te merken. Dit zou men op het eerste gezicht positief kunnen noemen omdat men het ziet als een teken van een coöperatieve instelling. Echter, de organisaties die vertegenwoordigd waren hebben ogenschijnlijk verschillende belangen, zowel onderling als ten opzichte van Waterschap de Dommel. Als verschillen in inzichten en wensen tijdens bijeenkomsten met betrokkenen niet aan het licht komen, dan hebben deze bijeenkomsten waarschijnlijk iets minder zin dan de waterbeheerder had gehoopt. Welke factoren zouden deze gemoedelijke sfeer kunnen bepalen?

Een mogelijke verklaring voor deze gemoedelijke sfeer tijdens de bijeenkomsten zou kunnen zijn dat er, zoals uit het belevingsonderzoek bleek, vaak niet echt sprake is van tegenstrijdige belangen en waarden, maar veeleer van verschillen in prioritering van waarden. Voor sommige organisaties lijkt dit zeker het geval. Zo is het Ministerie van Defensie vertegenwoordigd omdat zij ruimte zoeken voor natuurcompensatie. Wat er verder precies met de Kleine Beerze en het aanliggende gebied gebeurt, is waarschijnlijk niet zo relevant voor dit ministerie, zolang er maar mogelijkheden zijn voor natuurcompensatie.

Een andere verklaring is dat de vertegenwoordigers zich tijdens het planproces nog een beetje op de vlakte houden, omdat zij zich nog niet willen committeren aan het plan. Zo kunnen zij de handen vrij houden om later, bijvoorbeeld bij de uitvoering van het plan, te reageren zoals zij dat op dat moment nodig achten.

Een volgende verklaring is dat vertegenwoordigers van belangenorganisaties niet de noodzaak zien om actief mee te werken aan het plan. En als zij zich niet echt uitspreken, dan blijven potentiële meningsverschillen verborgen onder de oppervlakte. Vooral bij de vertegenwoordigers van de boerenorganisaties zou dit kunnen spelen. Omdat het aankopen van grond van boeren essentieel is om een plan voor de Kleine Beerze te kunnen uitvoeren, hebben de boeren grote machtsmiddelen in handen. En daarmee is het voor hen niet noodzakelijk om actief deel te nemen aan een gezamenlijk planproces om eigen doelen te verwezenlijken.

Een vierde verklaring zou kunnen zijn dat de ruimtelijke visie nog te abstract is om geprononceerde reacties uit te lokken. In de evaluatie tijdens de laatste klankbordgroepbijeenkomst is door sommige deelnemers expliciet aangegeven dat men de visie nog te abstract vindt, en wordt aangegeven dat de echte knelpunten pas op tafel zullen komen als de plannen concreter worden in de ontwerpfase.

Tenslotte zou ook de volksaard een rol kunnen spelen. De spreekwoordelijke gemoedelijkheid zou Brabanders in dit soort processen wat geremd kunnen houden als het gaat om het ronduit verkondigen van standpunten. Mogelijke conflicten worden zo bij voorbaat een beetje verdoezeld.

Waarschijnlijk spelen de genoemde factoren allemaal een beetje mee in het onderbelicht blijven van de echte conflicten in het planproces. Hieruit kan niet worden geconcludeerd dat de bijeenkomsten van de klankbordgroep weinig zin hebben gehad. Om een aantal redenen waren deze bijeenkomsten bijzonder zinvol.

Ten eerste zijn veel deelnemers tevreden. Tevredenheid is er over het proces, dat men mooi en vlot vond verlopen, en waarvan men de brede inzet waardeert. Daarnaast is men tevreden over de ruimtelijke visie; velen vinden dat er een mooi plan is uitgekomen.

Ten tweede zijn de bijeenkomsten een middel geweest voor de waterbeheerder om een overzicht te krijgen van de wensen die onder verschillende belangenorganisatie leven voor het gebied. De meeste deelnemers herkennen hun wensen in het plan. Het eerste en tweede punt hebben geleid tot een grote mate van commitment aan het plan door de leden van de klankbordgroep. Waterschap de Dommel streefde naar een breed gedragen plan, en de klankbordgroep mede werd ingesteld als een manier om dat te bereiken. Wat dat betreft lijken de bijeenkomsten geslaagd. Het voorgaande geldt overigens niet of nauwelijks voor de vertegenwoordigers van de boerenorganisaties: zij zien hun wensen niet zo terug, zijn niet erg tevreden over het proces (zij hebben het gevoel dat er meer over hen dan met hen wordt gepraat) en zijn niet tevreden over de uiteindelijke ruimtelijke visie. Deze schiet in hun ogen te eenzijdig en te ver door voor natuurontwikkeling.

Ten derde hebben de bijeenkomsten voor de waterbeheerder informatie over het gebied opgeleverd. Zo heeft de heemkundekring informatie over het verleden aangeleverd, heeft de provincie kaarten aangeleverd en heeft een agrariër kunnen uitleggen op welke wijze een bepaald gebiedje onderloopt bij hoog water.

Samenvattend lijken de bijeenkomsten van de klankbordgroep enerzijds het karakter te hebben van een gemoedelijk overleg, waarbij de mogelijke conflicten nog niet aan bod komen. Dit gevoel wordt gedeeld door de projectleider, door enkele deelnemers en door de onderzoeker die de bijeenkomsten bijwoonde. Anderzijds lijken met de bijeenkomsten toch enkele doelen bereikt die men voor ogen had: veel deelnemers voelen zich gebonden aan het plan, zien hun wensen deels in het plan terugkomen,

zijn tevreden over het plan en het planproces, en hebben informatie kunnen leveren aan het waterschap.

3.3 Publieksbijeenkomsten

De eerste bijeenkomst voor het publiek werd georganiseerd rond de aanvang van het planproces. De avond werd aangekondigd via de plaatselijke media, en eenieder die belangstelling had kon de bijeenkomst bijwonen. Er kwamen ongeveer 100 belangstellenden. Deze opkomst was iets groter dan verwacht door Waterschap de Dommel. Dat wil overigens niet zeggen dat we uit de opkomst kunnen concluderen dat de gemiddelde bewoner zeer betrokken is bij de planvorming. Alleen al in Vessem, een van de drie dorpen die in of direct aan het plangebied liggen, wonen ongeveer 2.200 mensen. Het aantal aanwezigen is dus een klein percentage van het aantal bewoners.

Tijdens de avond werden de doelen van het plan uitgelegd door de waterbeheerder. Daarbij werd benadrukt dat wat betreft de concrete inrichting niets vaststaat, en dat er doelen kunnen worden toegevoegd aan de doelen die de waterbeheerder op dat moment voor ogen stonden. Het publiek kreeg de gelegenheid om inhoudelijke vragen te stellen bij de bedoeling achter het plan, en de opzet van het planproces.

Daarna werden de bezoekers gevraagd om hun wensen, en ook hun relevante kennis van het gebied kenbaar te maken. Daartoe waren een zestal tafels voorzien van een kaart, formulieren om aantekeningen te maken, en een planexpert, van het waterschap of van het bureau dat de planvorming uitvoert. Tijdens deze sessie zijn de wensen van betrokkenen geïnventariseerd, heeft de waterbeheerder wat gebiedskennis op kunnen doen, en zijn contacten gelegd tussen de waterbeheerder en belangstellenden.

Een belangrijke bevinding van deze avond dat de bewoners van de aanliggende dorpen de relatie met de beek missen, en graag meer mogelijkheden zouden hebben om langs de beek te kunnen wandelen en fietsen. Deze bevinding is meegenomen in het verdere planproces.

In de tweede bijeenkomst werd de uiteindelijke ruimtelijke visie gepresenteerd, en werd uitdrukkelijk aangegeven hoe binnen dit plan met de wensen van betrokkenen is omgegaan. (Overigens is de tweede bijeenkomst twee keer georganiseerd, in twee verschillende dorpen). In totaal waren er ongeveer 140 belangstellenden. Tijdens de bijeenkomst in Vessem was de sfeer vrij rustig. Behoudens een enkele opmerking was er nauwelijks protest tegen het plan. In Oostelbeers ging het er wat feller aan toe. Een duidelijke verklaring voor het verschil tussen deze bijeenkomsten is er niet.

4. Conclusies en aanbevelingen

De eerste onderzoeksvraag luidde hoe de betrokkenen het plangebied en de problematiek beleven. Via open interviews onder vier verschillende groepen betrokkenen is deze vraag beantwoord.

Tussen de groepen betrokkenen bestaan duidelijke verschillen in opvattingen. De boeren zien het plangebied vooral als een landsbouwgebied, en daarnaast een waardevol natuur- en recreatiegebied. Zij zien de noodzaak van ingrijpen in het gebied niet zo, en vinden de plannen zonde van het geld. De vertegenwoordigers van natuurorganisaties kijken naar het plangebied als een natuurgebied. Binnen kader moet echter ook ruimte zijn voor landbouw en recreatie. Natuur is voor hen een zelfregulerend ecosysteem; vanuit dit beeld mag er van hen het nodige veranderen in het gebied. Voor de bewoners is het vooral een aantrekkelijk gebied, waar je fijn kun wonen en recreëren. Landbouw en natuur horen ook thuis in het gebied. Zij vinden bij het bij het maken van een plan belangrijk dat er aandacht is voor toegankelijkheid. De planners (mensen van het waterschap en het bureau dat het plan opstelt) onderscheiden zich van de andere groepen doordat zij niet persoonlijk verbonden zijn met het gebied. Zij omarmen doelstellingen die door hogere overheden zijn geformuleerd (gebieden voor wateropvang, ecologische hoofdstructuur). Het plangebied zien zij als een kansrijk gebied om deze doelstellingen te kunnen verwezenlijken. Verschillen in natuurbeelden (wat is natuur en hoe moeten we met natuur omgaan?), en de verschillende belangen van de groepen betrokkenen vormen goede verklaringen om de verschillende perspectieven te begrijpen.

Bij de meeste betrokken groot vertrouwen in het waterschap, en dat zij dit proces goed uitvoeren. Vaak wordt naar de reconstructie van de Grote Beerze verwezen, waar men tevreden over is. Over de wijze waarop mensen worden betrokken, door middel van voorlichting en inspraak, is men meestal wel tevreden. Sommigen uiten wel ontevredenheid over eerdere ervaringen met andere inrichtingsplannen, waar zij energie in gestoken hebben, maar daarbij niet het idee hebben gekregen dat er veel met hun inbreng is gedaan. Voor de boeren ligt het ietsje anders. In principe zijn zij het niet eens met de natuurontwikkeling, maar als het dan toch moet, dan maar op zo'n manier dat zij er niet slechter van worden, of zelfs zo dat zij er beter van worden, door bijvoorbeeld ruilverkaveling. Zij vinden wel dat ze goed worden geïnformeerd over plannen die hen direct aangaan. In het algemeen staat iedereen positief tegenover het planproces, met een mix van inspraak van de klankbordgroep en openbare inspraak. Wel zijn sommigen bang dat de doelen toch al vaststaan, en dat echte inspraak een wassen neus wordt op deze manier. Daarnaast vinden enkele boeren dat niet iedereen recht heeft op evenveel inspraak: de mensen die er direct belang bij hebben verdienen meer inbreng.

Binnen Watertekens is een van de doelstellingen om kennis over de belevingswerelden te gebruiken in planprocessen voor waterbeheer. Daarom is de vraag wat de waterbeheerder aan dit belevingsonderzoek heeft gehad relevant. De projectleider van Waterschap de Dommel heeft aangegeven dat de uitkomsten van het belevingsonderzoek weinig verrassend waren, dat het aardig overeenkwam met zijn verwachtingen over de opvattingen van betrokkenen. Ook voor het onderzoeksteam van Watertekens geeft het belevingsonderzoek weliswaar een breed overzicht over de situatie in deze context, maar weinig nieuwe wetenschappelijke inzichten.

In deze casus is inventariserend belevingsonderzoek toegepast, dat wil zeggen dat voorafgaand aan het planproces de belevingswerelden van betrokkenen in kaart zijn gebracht. De vraag is nu of een dergelijk onderzoek erg zinvol is in situaties waarin de projectleider door eerdere ervaringen en contacten al een aardig beeld heeft opgebouwd over verschillende belanghebbenden in de streek. Voor volgende cases is het daarom aan te overwegen om de mogelijkheid te overwegen verdiepend en verklarend belevingsonderzoek te verrichten in plaats van breed en inventariserend belevingsonderzoek (dat wil zeggen, indien de waterbeheerder al ervaring heeft met de betrokkenen).

Op verschillende manieren kunnen de belevingswerelden van betrokkenen, al dan niet via belevingsonderzoek, gerelateerd worden aan het planproces. In deze casus heeft de waterbeheerder de gebruikelijke manier van plannen gevolgd. Op drie manieren is informatie over de belevingswerelden van betrokkenen in het planproces beland: (1) door het belevingsonderzoek voorafgaand aan het planproces, (2) via de kennis die de waterbeheerder reeds heeft over de opvattingen en belangen van betrokkenen, en (3) door de betrokkenen direct aan het woord te laten op vele momenten tijdens het planproces. Andere vormen zijn denkbaar, bijvoorbeeld: (4) als tijdens het planprocessen de belangrijkste verschillen in opvattingen en conflictpunten bekend zijn geworden, wordt juist daar een gericht verdiepend belevingsonderzoek naar gedaan, (5) na een aantal cases binnen Watertekens worden de belangrijkste variabelen gedestilleerd, die in volgende cases op een meer systematische wijze worden onderzocht, of (6) scenario-onderzoek, waarin mensen wordt gevraagd te reageren op verschillende hypothetische eindsituaties in het gebied. De vraag naar het type onderzoek en de plek van belevingsonderzoek binnen een planproces kan niet door onderzoekers beantwoord worden, maar moet door waterbeheerders en onderzoekers samen bediscussieerd worden.

De tweede onderzoeksvraag luidde hoe het planproces verliep en of de opvattingen van betrokkenen daarin veranderd zijn. Om een antwoord op deze vraag te krijgen zijn de belangrijke communicatiemomenten van het planproces gevolgd (de klankbordgroepbijeenkomsten en de publieksbijeenkomsten). Aan deze communicatie is door Waterschap de Dommel veel aandacht besteed. Door te communiceren met betrokkenen kan informatie over de wensen van belanghebbenden ingewonnen worden, kan gebiedsinformatie verkregen worden en kan draagvlak en commitment voor het plan tot stand komen.

Zoals blijkt uit observaties, maar ook uit evaluaties door de betrokkenen bij de klankbordgroep, is voor al deze verschillende functies/doelen van communicatie het nodige bereikt. Deelnemers ervaren dat hun wensen gedeeltelijk terugkomen, voelen zich gebonden aan de uitkomst, en hebben de waterbeheerder voorzien van zinvolle informatie over het gebied. Een iets andere positie nemen de boeren in, die ervaren dat hun opvattingen nauwelijks terugkomen in het plan, en die het plan minder zien als een gezamenlijke uitkomst waar zij achter staan.

Aan de andere kant heerst het idee dat de gesprekken tijdens de klankbordgroepbijeenkomsten iets te gemoedelijk waren. Dat wil zeggen dat de werkelijke standpunten van betrokkenen, en de echte meningsverschillen nog deels verborgen zijn gebleven. De vraag is dan hoe men door ingrepen in het planproces en de communicatie daarin kan bijdragen aan het juist explicieter naar voren laten komen van de opvattingen van betrokkenen.

Om te achterhalen of het inderdaad zo is dat meningsverschillen deels verhuld zijn gebleven in het planproces, zal het onderzoek worden voortgezet. In 2007 start namelijk een vervolgproces, waarin de ruimtelijke visie voor een deeltraject van de Kleine Beerze geconcretiseerd gaat worden in een ruimtelijk plan. De verwachting is dat daarbij nieuwe meningsverschillen aan het licht komen.

Referenties

- Boland, D. (2005). *Beekherstel Kleine Beerze; projectopdracht*. Boxtel: Waterschap de Dommel.
- Jacobs, M. H., Berg, A. E. v. d., Langers, F., Kralingen, R. B. A. S., & De Vries, S. (2002). *Waterbeelden. Een studie naar de beelden van waternatuur onder medewerkers van Rijkswaterstaat*. Wageningen: Alterra.
- Langers, F. (2002). *Waterbeelden: studie naar de beelden van water onder de Nederlandse bevolking*. Wageningen: Alterra.

Bijlage 1: interviewschema Kleine Beerze.

introductie

- Dit is een onderzoek naar de beleving van de kleine Beerze tussen ... en ... (kaartje van het plangebied laten zien en daarop aanwijzen; deze kaart kan tijdens het hele interview op tafel blijven liggen). Voor dit gebied wordt een herinrichtingsplan gemaakt. Wij interviewen verschillende mensen die op verschillende manieren betrokken zijn bij het gebied (bv boeren, omwonenden, mensen van natuurorganisaties).
- We houden mondelinge interviews om te onderzoeken hoe mensen tegen het gebied aankijken. Het gaat erom hoe u het gebied beleeft. Foute antwoorden op onze vragen bestaan daarom niet. Als u ergens geen mening over hebt, is dat ook prima.
- Om de interviews goed te kunnen verwerken, nemen we het gesprek graag op. Na verwerking worden deze gesprekken gewist. In de onderzoeksrapportages blijft u anoniem als u dat wenst.
- We zouden over een paar maanden graag nog een keer contact met u opnemen om u nog een aantal vragen te stellen.

1 beleving en gebruik plangebied Kleine Beerze

- 1.1 hoe beleeft men het gebied?
- 1.2 maakt men gebruik van het gebied en op welke wijze dan?
- 1.3 wat betekent het gebied voor de betreffende persoon?
- 1.4 wat zijn favoriete en minder favoriete plekken in het gebied?
- 1.5 hoe denkt men dat anderen het gebied beleven en gebruiken?

Hoe beleeft u het gebied dat op het kaartje staat aangegeven?

Wat vindt u van het gebied?

Vindt u het een mooi gebied?

Welke plekken in het gebied vindt u het mooist?

Welke plekken in het gebied vindt u niet mooi?

Vindt u het gebied waardevol?

Heeft het gebied voor u een belangrijke identiteit?

Komt u vaak in het gebied?

Waarom komt u al dan niet in het gebied?

Welke activiteiten onderneemt u in het gebied?

Welke betekenissen heeft het gebied voor u?

Is het gebied bijzonder voor u?

Is het gebied uniek?

Wat zijn uw favoriete en minder favoriete plekken in het gebied?

Hoe denkt u dat andere mensen het gebied beleven en gebruiken?

2 belang bij plangebied

- 2.1 welk belang heeft men bij het gebied (economisch, natuur, recreatie)?
- 2.2 welke belangen denkt men dat anderen hebben bij het gebied?

Heeft u belang bij het gebied (bijvoorbeeld een recreatief belang)?

Vindt u het erg als dit belang niet gewaarborgd blijft?

Op welke wijze denkt u dat anderen belang hebben bij het gebied?

3 persoonlijke binding met plangebied

- 3.1 voelt men zich verbonden met het gebied?

Voelt u zich persoonlijk verbonden met het gebied?

Heeft u persoonlijke herinneringen aan het gebied?

Kent u het gebied al lang?

4 perceptie van algemene problematiek rond water en natuur

- 4.1 ziet men problemen met betrekking tot water in Nederland?
- 4.2 ziet men problemen met betrekking tot natuur in Nederland?
- 4.3 zijn deze problemen ook van toepassing op het gebied?

Vindt u dat Nederland te kampen heeft met waterproblemen? Welke dan?

Heeft u ook gehoord van verdroging van gebieden?

Heeft u ook gehoord van veranderingen in waterafvoer via beken?

Hoe vindt u dat het gesteld is met de natuur in Nederland?

Vindt u dat er met betrekking tot natuur dingen anders zouden moeten zijn? Wat dan?

Welke van de voorgaande dingen spelen volgens u ook in het gebied?

5 perceptie van problemen in plangebied

- 5.1 vindt men dat er problemen zijn in het gebied (bv water, landbouw, natuur)?
- 5.2 vindt men dat deze problemen verholpen moeten worden?

Vindt u dat er problemen zijn in het gebied?

Bijvoorbeeld problemen met natuur, de waterhuishouding, of de landbouw?

Vindt u het belangrijk dat er iets gedaan wordt aan deze problemen?

Op welke manier zou er iets aan deze problemen gedaan kunnen worden volgens u?

6 wensen voor inrichtingsplan Kleine Beerze

6.1 wat zou men graag anders willen zien?

6.2 wat moet behouden blijven?

6.3 vindt men dat mensen bij een inrichtingsplan betrokken moeten worden?

Als u dingen in het gebied zou mogen veranderen, wat zou u dan veranderen?

Vindt u dat er in het gebied ook plekken zijn die niet veranderd mogen worden?

Denkt u dat andere mensen graag dingen anders zouden zien in het gebied?

Als er wordt ingegrepen in het gebied, vindt u dat mensen daarbij betrokken moeten worden? Op welke wijze dan?

7 draagvlak voor inrichtingsplan Kleine Beerze

7.1 vindt men het goed als er ingegrepen wordt in het gebied?

7.2 ziet men noodzaak om in te grijpen in het gebied?

Denkt u dat er redenen zijn om het gebied te veranderen?

Vindt u dat het gebied veranderd mag worden?

8 perceptie van waterberging, ecologische verbindingzone en natte natuurparels

8.1 wat vindt men van deze uitgangspunten?

8.2 ziet men nog andere uitgangspunten voor een inrichtingsplan?

8.3 hoe ziet men dat deze uitgangspunten kunnen worden verwezenlijkt?

8.4 vindt men dat men er een eigen rol in kan spelen?

8.5 wat verwacht men van het waterschap en de overheid?

Wat vindt u van de uitgangspunten van het inrichtingsplan dat voor het plangebied wordt gemaakt, namelijk zorgen voor voldoende waterberging, het creëren van een robuuste ecologische verbindingzone, en het herstel van twee natte natuurgebiedjes? Bent u het eens of oneens met deze uitgangspunten?

Vindt u deze uitgangspunten belangrijk genoeg om in te grijpen in het gebied?

Vindt u dat er andere uitgangspunten voor een inrichtingsplan zouden moeten zijn?

Welke dan?

Op welke wijze denkt u dat deze uitgangspunten in het gebied te verwezenlijken zijn?

Ziet u voor uzelf ook een rol in het verwezenlijken van deze uitgangspunten?

Wat verwacht u op deze punten van de rol van het waterschap en de overheid?

9 beelden van natuur

9.1 welk beeld heeft men van natuur?

(via multiple choice vragen)

Vindt u dat dit beeld van natuur leidraad zou moeten zijn voor het gebied?

10 beelden van beek

10.1 welk beeld heeft men van (natuurlijke) beken?

(via multiple choice vragen)

Vindt u dat de beek in het gebied op deze wijze moet worden behandeld?

Natuurbeelden

Uit onderzoek is gebleken dat mensen in Nederland verschillende beelden hebben van natuur. Zo kunnen mensen uiteenlopende ideeën hebben over wat natuur is, hoe we om moeten gaan met natuur en welke natuur mooi is. Hieronder staan de meest voorkomende natuurbeelden onder de Nederlandse bevolking kort beschreven. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met deze omschrijvingen?

A

Alleen natuur zonder enige invloed van de mens is echte natuur. We moeten zoveel mogelijk van de natuur afblijven. Natuur is het mooist als je er geen sporen van de mens in terugziet.

- helemaal mee eens
- een beetje mee eens
- een beetje mee oneens
- helemaal mee oneens

B

Zolang het om spontane processen gaat is het natuur. Het is beter niet teveel in te grijpen in de natuur. Natuur is het mooist als het anders is dan de bewoonde wereld.

- helemaal mee eens
- een beetje mee eens
- een beetje mee oneens
- helemaal mee oneens

C

Alles dat groeit en bloeit is natuur. Het is goed als de men natuur aanlegt. Natuur is het mooist als je ziet dat natuur en mens kunnen samengaan.

- helemaal mee eens
- een beetje mee eens
- een beetje mee oneens
- helemaal mee oneens

D

Natuur vormt een achtergrond voor menselijke activiteiten. Natuur kan prima worden gebruikt door de mens. Natuur is het mooist als je er een veilig gevoel bij hebt.

- helemaal mee eens
- een beetje mee eens
- een beetje mee oneens

0 helemaal mee oneens

E

Ook door de mens gemaakte gebieden kunnen natuur zijn. Het is goed om natuur zoveel mogelijk te gebruiken ten bate van de mens. Natuur is het mooist als duidelijk ziet dat de mens haar controleert.

0 helemaal mee eens

0 een beetje mee eens

0 een beetje mee oneens

0 helemaal mee oneens

Voor welke van deze omschrijving voelt u het meest?

0 omschrijving A

0 omschrijving B

0 omschrijving C

0 omschrijving D

0 omschrijving E

Beken

We stellen u nu een paar vragen over beken. Deze vragen zijn op dezelfde manier gesteld als de vragen over natuur.

A

Alleen beken die waarop de mens helemaal geen invloed heeft zijn echt natuurlijke beken. We moeten zoveel mogelijk van beken afblijven. Beken is het mooist als je er geen sporen van de mens in terugziet.

0 helemaal mee eens

0 een beetje mee eens

0 een beetje mee oneens

0 helemaal mee oneens

B

Zolang het om spontane processen gaat is een beek natuurlijk. Het is beter niet teveel in te grijpen in beken. Beken zijn het mooist als het anders is dan de bewoonde wereld.

0 helemaal mee eens

0 een beetje mee eens

0 een beetje mee oneens

0 helemaal mee oneens

C

Alles dat groeit en bloeit in en rond beken is natuurlijk. Het is goed als men beken verandert. Beken zijn het mooist als je ziet dat natuur en mens kunnen samengaan.

- 0 helemaal mee eens
- 0 een beetje mee eens
- 0 een beetje mee oneens
- 0 helemaal mee oneens

D

Beken vormen een achtergrond voor menselijke activiteiten. Beken kunnen prima worden gebruikt door de mens. Beken zijn het mooist als je er een veilig gevoel bij hebt.

- 0 helemaal mee eens
- 0 een beetje mee eens
- 0 een beetje mee oneens
- 0 helemaal mee oneens

E

Ook door de mens gemaakte of gereguleerde beken kunnen natuurlijk zijn. Het is goed om beken zoveel mogelijk te gebruiken ten bate van de mens. Beken zijn het mooist als duidelijk ziet dat de mens ze controleert.

- 0 helemaal mee eens
- 0 een beetje mee eens
- 0 een beetje mee oneens
- 0 helemaal mee oneens

Voor welke van deze omschrijving voelt u het meest?

- 0 omschrijving A
- 0 omschrijving B
- 0 omschrijving C
- 0 omschrijving D
- 0 omschrijving E